

Recordant Josep Massot i Muntaner

per Esperança Mari i Mayans

El 24 d'abril de 2022, l'endemà de Sant Jordi, ens va deixar l'historiador, monjo i amic Josep Massot i Muntaner. Sabíem del seu delicat estat de salut i que feia pocs dies que havia tornat a Montserrat després d'una llarga hospitalització. Ara, passat un cert temps, tenim la perspectiva per valorar la seua tasca intel·lectual. Basti recordar que Paul Preston ha escrit que Massot i Muntaner és per a ell la referència indefugible per a la història de Catalunya i de les Illes Balears del segle XX, i, molt especialment, de l'etapa de la Guerra Civil. O que Pierre Vilar va acudir a Montserrat per entrevistar-se amb ell a l'hora d'escriure els seus textos més significatius sobre la nostra història contemporània.

Josep Massot i Muntaner no només era una ment brillant, especialment a l'hora d'interpretar la historiografia, i un intel·lectual de primer ordre, sinó que, i sobretot, destacava per la seua bonhomia, proximitat i humilitat. Ajuntar ambdues coses el convertia en un personatge singular.

Josep Massot i Formentera

La primera coneixença directa que vaig tenir de Josep Massot i Muntaner va ser l'any 2005, amb motiu de la presentació del llibre *Els colors de Formentera*, editat per Miquel Costa, escrit amb Bernat Joan i amb fotografies de Santiago Barberán. La idea del llibre era fer un volum destinat a donar a conèixer Formentera als visitants, al turisme en general, sense caure en els tòpics habituals de moltes guies turístiques. La presentació va anar a

Resum

Josep Massot i Muntaner és una figura clau en la historiografia contemporània. Referent per a historiadors d'arreu del món, es va interessar per les Pitiüses i en va promoure estudis. Al present paper, a la primera part, ens centram en els estudis sobre Formentera i, a la segona, ens referim a un parell de converses que vàrem tenir amb ell i que n'il·lustren el caràcter, la saviesa i la proximitat humana.

Mots clau: Josep Massot i Muntaner, història, Catalunya, Illes Balears, guerra civil, procés català, mediació, comunitat benedictina, Montserrat, historiografia.

Abstract

Josep Massot i Muntaner is a key figure in contemporary historiography. A reference for historians around the world, he became interested in the Pitiüses and promoted their studies. In this paper, in the first part, we focus on the studies on Formentera, and in the second, we refer to a couple of conversations we had with him and which illustrate his character, wisdom and human closeness.

Keywords: Josep Massot i Muntaner, history, Catalonia, Balearic Islands, civil war, Catalan process, mediation, benedictine community, Montserrat, historiography.

càrrec de Josep Massot, que generosament es va desplaçar a l'illa i va valorar molt positivament la manera de difondre el coneixement de Formentera. El text de la presentació va ser publicat dins la sèrie *Escriptors i erudits contemporanis*, a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

La visita a Formentera va anar acompanyada amb algun sopar, obert a una colla de coneguts. Massot tenia un contacte proper amb la gent, i no defugia la conversa sobre els temes més diversos. En aquests moments més distesos, a la terrassa del Restaurant Can Forn, a Sant Ferran de ses Roques, responia preguntes tan particulars com per què s'havia fet monjo, com era la vida d'un benedictí... sempre amb pa-

ciència i tranquil·litat. En un moment determinat algú se li adreçà com a "pare abat", i ell respongué que no li hauria agradat ser abat, i que no pretenia perpetrar "cap colp d'estat", perquè li hauria tret, amb les obligacions que comporta, molt de temps per dedicar a l'estudi i a la investigació.

L'any 2007, aquesta vegada acompanyat de l'abat Josep Maria Soler, Massot tornà a Formentera per a la presentació de la revista *Serra d'Or* del mes de febrer, dedicada a l'illa, sota el títol general "Visió de Formentera". En la presentació hi participaren l'abat Soler, el batle Isidor Torres, Josep Massot i la signant d'aquest article. Una vegada més, la visita de Massot i Muntaner constituïa un estímul per

Jardins de Montserrat
(fotografia: Esperança
Marí).

a la feina i la investigació. A l'esmentat número, hi havia una visió general de Formentera, d'Esperança Marí; un article signat per Ricard Marlasca i Josep L. Garí, "Formentera, un paisatge arqueològic únic"; de Fanny Tur Riera, "La població de Formentera al segle XIX"; de Jaume Escandell Guasch, "Música, balls i cantades: les manifestacions lúdiques de la Formentera preturística"; d'Ana Colomar, "La desfeta de Portuondo en aigües de Formentera" i, d'Artur Parrón Guasch, "Es Campament: un centre de reclusió a la Formentera de postguerra".

Tres anys després, Josep Massot i Muntaner va fer un pas més i ja no es va limitar a promoure estudis sobre Formentera realitzats per investigadors de les Pitiüses, sinó que va posar en contacte la gent de la Societat Verdaguer amb els estudiosos formenterers. A l'*Anuari* de la Societat Verdaguer es recullen

quinze treballs d'investigació –majoritàriament sobre Jacint Verdaguer, com és habitual–, tres dels quals giren al voltant de Formentera. Roser Marí hi presentà un treball sobre el parlar de Formentera, Bernat Joan sobre Formentera a la literatura i jo mateixa vaig discórrer sobre "Formentera, les illes menors i l'encaix balear". Les ponències varen estar obertes al públic en general i captaren una notable atenció.

Més endavant, l'any 2018, va sortir un número de la revista *Randa* dedicat a Formentera. Massot havia decidit dedicar dos números de la històrica revista a les Illes Pitiüses: un de dedicat a Eivissa, que va coordinar Fanny Tur, i un de dedicat a Formentera, del qual me n'encarregà la coordinació. Aleshores, Josep Massot ja es trobava delicat de salut i no va poder venir a participar directament en les tasques que vàrem dur a terme. Mal-

grat les dificultats del moment, s'aconseguí d'embastar el número 79 de la revista *Randa*. En aquest número, s'hi publicaren des de textos històrics, com el d'Artur Parrón, a jurídics, com el d'Àngel Custodio Navarro, sobre la immigració, passant per la història de la COP, les caramelles o elements de sociolingüística. Així mateix, hi havia una aportació a l'etnobotànica de Formentera, a càrrec de Marina Mayans.

Tota aquesta tasca, promoguda directament pel pare Massot i estimulada pel seu prestigi, qualla en el premi d'investigació que promou el Consell de Formentera i que li dona continuïtat. Possiblement, i és només la meua opinió, sense l'empenta de Josep Massot, no s'haurien fet aquests estudis i el Consell no hauria tirat endavant aquest premi per promoure la investigació sobre l'illa de Formentera en la seua totalitat.

Dues converses i un comiat

La feina realitzada amb Josep Massot i Muntaner va estrènyer lligams entre nosaltres. Així, ell va visitar Eivissa i Formentera, però jo també em vaig desplaçar a Montserrat, habitualment amb la companyia d'altres amics d'Eivissa, com en Miquel Costa, na Lina Fiol o en Marià Torres. També vàrem tenir l'honor d'acompanyar-lo al Palau de la Música, a Barcelona, quan li fou concedit el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes.

Durant aquests prop de vint anys, les visites i converses varen ser moltes, però vull recordar les dues últimes visites que li vàrem fer, quan ell ja estava malalt. En una primera, l'any 2018, en què ens trobàrem Bernat Joan i Marí i jo amb el pare Massot, ell havia tornat de l'hospital després d'una intervenció quirúrgica, de la qual encara patia algunes seqüeles. Massot es trobava queixós perquè no podia dur el ritme de feina a què estava acostumat, tenia dificultats per escriure, i això el neguitejava notablement. En aquella conversa, ell ens manifestà la preocupació per la quantitat de consells de direcció i

d'organismes on era, conscient de la necessitat d'anar passant el testimoni de les moltes feines que duia a terme. Sabia que el temps se li estava acabant.

La segona part de la conversa va girar al voltant del moment històric en què estàvem. Comentàrem la situació del procés cap a l'autodeterminació i la independència de Catalunya. El pare Massot ens va manifestar que veia dues coses ben clares: d'una banda, que la independència de Catalunya era inevitable. I, de l'altra, que seria molt costosa, a molts de nivells, perquè Espanya no vol reconèixer Catalunya i hi ha molt menyspreu envers Catalunya. En general, Josep Massot no solia donar respostes tan contundents a les preguntes que li fèiem. No solien ser tallants ni fàcils, les respostes, sinó que, com a bon coneixedor de la Història, solien aportar matisos i solien anar relacionades amb altres referències històriques. En les converses, sempre hi era present aquest vessant d'historiador. Així, per exemple, quan li pregunt sobre la intervenció dels militars en un hipotètic procés d'independència, ell recorda que té molt present quan Montserrat era envoltada per la policia, al principi de la transició. "Mirant per la finestra, només vèiem aquella filera de policies envoltant el monestir".

A la mateixa conversa, li vaig demanar al pare Massot, sent en Junqueras tan manifestament catòlic (era el que es desprenia en els mitjans en aquells moments) i sent el líder polític pres més destacat, si des de Montserrat no es podia fer res per ajudar-lo. Ell ens contestà que l'abat havia fet "tot allò que s'havia de fer i que es podia fer". Ens quedà molt clar el compromís de Montserrat amb totes les persones empresonades per motius polítics, a causa del moment històric que vivíem.

A la segona conversa, hi érem amb Marià Torres, Lina Fiol i Miquel Costa, l'últim dia d'octubre de 2021. Va ser l'última vegada que el vàrem veure en vida. Vàrem parlar molt al voltant de la seua salut, de les dificultats per dur endavant totes les

Montserrat, 31 d'octubre de 2021. D'esquerra a dreta, Miquel Costa, Esperança Marí, Josep Massot i Muntaner, Marià Torres i Bernat Joan.

tasques que assumia (i de les quals el despatx, curull de papers, llibres i carpetes donava fe)... Encara va manifestar un interès per l'assaig *Paraula i Esperit*, de Bernat Joan, en curs de publicació a la Col·lecció Serra d'Or. No només encara dirigia l'editorial, sinó que llegia molt acuradament tot allò que publicava. En aquest cas, fins i tot va tenir esma per escriure'n el pròleg i per preocupar-se pel contingut de l'assaig.

En aquell moment, Josep Massot i Muntaner estava preocupat sobre qui el substituiria a l'editorial, sobre la necessitat de formar gent que pogués dur endavant aquesta tasca. No volia deixar espais desfermats al seu darrere, conscient del seu estat de salut. Tenia un interès per tot allò que es desenvolupava: parlàrem sobre les eleccions a abat que hi havia d'haver a Montserrat, sobre com se celebren les eleccions en la comunitat benedictina i els sistemes de mediació de conflictes que tenen establert: sempre són monjos d'altres monestirs que intervenen en un hipotètic conflicte. És a dir, aquest es resol amb la intervenció d'agents externs. Un altre exemple valuós per a altres àmbits. I, per descomptat, també repassàrem l'actualitat, tant de Catalunya

com de les Illes Balears. En aquests repassos de l'actualitat (i de personatges actuals), ens ajudava a descobrir la veritable manera de ser d'alguns personatges públics. En aquest aspecte, tenia en compte la psicologia de la gent, i fins i tot alguna vegada havíem parlat del pes de l'enveja en el panorama polític o en el literari. I estava d'acord que constitueix un element a tenir en compte, com deia Josep Pla.

Vàrem tornar a Montserrat la segona setmana de juny. Aquesta era una visita de comiat: ell ja no hi era. Vàrem voler anar a Montserrat per veure on és enterrat i per retre-li un record emocionat. Ens va rebre l'abat Soler, que va dir-nos que els amics eivissencs i formenterers d'en Massot són els seus amics. El germà Frederic ens acompanyà al cementiri: un parell de feixetons davall unes penyes impressionants. Les tombes són d'una senzillesa extraordinària: només una làpida blanca, amb inscripció en color vermell, on consten el nom i els llinatges de la persona soterrada i la data de naixement i de defunció. Josep Massot i Muntaner reposa en aquell paratge ple de pau i de serenitat.

ESPERANÇA MARÍ I MAYANS ■